

ky o prioritě vnitřní nebo zahraniční politiky při výzkumu dějin, které se vylíhly, zasáhly zprostředkovat a dějiny ymáarské zahraniční politiky. Ze zasláných priorit zahraniční politiky se pak **A. Hillgruber** přiklonil k tezi F. Fischera o kontinuitě německé expanzivní (v Hillgruberově verzi „velmocenské“) od Bismarcka k Hitlerovi, nicméně připouštěl, že zatímco ve Stressemannově éře se jednalo o expanzi ekonomickou, ve 30. letech přešla německá politika i k militaristickým formám expanze (**Hillgruber**, 1980). V epochy přesahující novější syntéze německé zahraniční politiky (1871–1945) se tato převara kontinuity prosadila i u **K. Hildebranda** (1996). Důraz na monografické zpracování jednotlivých témat – např. vztahů se Spojenými státy, SSSR a Polskem – byl provázen prioritním zájmem o „velká“ témata mezmlkú ve vývoji mezinárodních vztahů. Vedle zmíněného **Rapalla** zvláště téma Locarna, dále ženevské odzbrojovací konference 1932, s ekonomickými problémy propojená témata reparací, Dawesova a Youngova plánu (přehled výzkumu srov. **Medhurst**, 1999). Monografií zabývající se německou politikou vůči Československu vzniklo vzhledem k marginálnímu významu, jaký přikládala tomuto středoevropskému státu ve srovnání s Polskem nebo jihovýchodní Evropou německá zahraniční politika a který byl vnímán především jako „věrný spojenc“, resp. „vazal“ Francie, minimum (**Alexander**, 1970; **Cambbell**, 1969, 1975). Československo-německé vztahy se tak staly spíše tématem české strany (přehled výzkumu srov. **Moravcová**, 2001).

Základním dilematem německé zahraniční politiky – a jejího výzkumu – tak zůstalo napětí plynoucí z politiky dorozumění. Na jedné straně stála účelová potřeba podílet se v co největší míře na mezinárodní kooperaci, protože bylo hospodářsky i vojensky slabé a jediné takto mohlo dosáhnout svých cílů: revidovat Versailles a stát se znovu velmocí. Na druhé straně samotné zapojení do mezinárodní spolupráce a zmožených svazků s bývalými nepřáteli (trýnský garanční pakt nebo rapallská smlouva nebo plány reparačních plateb) s sebou neslo automatické umírňování německých cílů a přání, protože narážely na skepsi až odmítání partnerů. Stressemann se tak ocílil v kleštích, protože pro domácí odporce revize Versailles postupovala příliš pomalu, pro Spojence jako partnery naopak s sebou nesly už dosažené ústupky Německu nebezpečí, že zcela zrovnoprávně Německo dosáhne znovu hegemonie v Evropě – i když jinými metodami. Veškerá spolupráce a dorozumění tedy bylo stále provázeno vědomím rivality, a to na obou stranách – jak ukazuje novější výzkum (**Krüger**, 1998). Obrácení se zády k mezinárodní kooperaci pak následovalo po nástupu prezidiálních kabinetů odmítnutím Briandovy Panevropy, plánem německo-rakouské

celní unie a postupem na ženevské odzbrojovací konferenci. Tyto „osamocené kroky“ (**Alleingang**) představovaly počátek nové fáze zahraniční politiky – jednostranná politika byla metodou návratu k národním cílům, kterým byla dána přednost před mezinárodními závazky. Jakkoli rozdílné byly pozdější metody nacionálně-socialistického režimu, k počátkům „destabilizace mezinárodního systému“ na počátku 30. let, která byla důsledkem světové hospodářské krize, přispěl i tento „obrat“ německé zahraniční politiky. Mýšlenky autarkie, řešení hospodářských problémů v rámci hospodářství „velkého prostoru“, vyzbrojování jako součást „zrovnoprávnění“ – to vše představovalo negativní dědicví zahraniční politiky této závěrečné fáze Ymáarské republiky, na které mohli navázat nacisté.

8. Státní krize 1930–32

Závěrečná krize republiky byla vyvrcholením předchozího „chyběného“ vývoje, protože v ní eskalovaly všechny zmíněné problémy – je asi to jediné, na čem se historici shodnou. Zcela rozdílné však hodnotí téžistě, resp. rozhodnutá. Téžistě tak posouvají od sociálních a politických dopadů světové hospodářské krize, především obrovské nezaměstnanosti a následného přesunu voličstva k extremistickým stranám, zvláště NSDAP (**Schulz**, 1992), k nezvládnutému úloze sociální demokracie (**H. Mommsen**, 1998; **Winkler**, 1987, 1993), souběhu krize modernity a hospodářské, sociální a politické krize (**Peukert**, 1987) až ke kombinaci strukturálních chyb ymáarského politického systému s konkrétními politickými zájmy, která vedla k „rozpuštění“ (**Auflösung**) ymáarské demokracie – do vzniklého „mocenského vakua“ pak snadno expandovala NSDAP (klasická práce **K. D. Bruchera**, 1955). Stále je brán v úvahu i faktor osobní, tj. podíl jednotlivých účastníků závěru prezidiálních kabinetů – od Briingga přes Papena a Schleichera k „osobním intrikám“ zvláště kamarádsky prezidentova okolí – jeho syna Oskara a státního sekretáře Meißnera –, na pádu ymáarské demokracie však není na rozdíl od některých starších výkladů (např. **Eschenburg**, 1963) považován za rozhodující. Multikauzální ztroskotání republiky je tedy hlavním spojovacím článkem všech současných výkladů a odnírána je jednostrannost at už „ekonomického“ vysvětlení (přčinou byla hospodářská krize) či „institucionálního“ vysvětlení (strukturální chyby politického systému plynoucí z ústavy), nebo „sociologického“ vysvětlení (vzestup NSDAP umožnila labilita středního stavu), „ideologického“ (náchylnost Němců k autoritářským tradicím), „masově psychologického“ (účinky nacist-

tické propagandy) nebo „personalistického“ (intričky kamarády prezidenta, přímání role Hitlera) – (*Bracher*, 1983, s. 20).

Zcela se prosadila Bracherova teze a převládá názor, že rozbuška státní krize 1930–32 byla odjištěna pádem kabinetu velké koalice a ustavením Brüningova prezidiálního kabinetu. Ten že představoval první fázi rozkladu demokracie, a nikoli její „poslední šanci“, jak byl Brüningův postup interpretován ještě *W. Conzem* (1964) nebo nověji *H. Schulzen* (1982). Proces oslabování parlamentarismu je nyní považován za důvědomě provádný politický-*Winkler*, 1993; *H. Mommsen*, 1989). Kritika tolerování Brüningových kabinetů sociální demokracií nezmizela, je však provázná skeptičtější názorem na možnosti případné aktivnější opoziční politiky než dříve, a to i v názoru na nečinnost SPD v době pruského státního puče z července 1932 (*Winkler*, 1987; *Pyta*, 1989). Vzhledem k tomu, že nemožnost jakékoli „jednotné antifašistické fronty“ mezi SPD a KPD je potvrzena i novým výzkumem (komunistická teze o „socialfašismu“ SPD), je považována za hlavní problém diskuse možnost zastavit Hitlera prosazením plánů na autoritářskou revizi, resp. úplné obejití ústavy, se kterou si pohrávali jak Papen, tak Schleicher. Protože tyto plány definitivně zastavilo jmenování Hitlera kancléřem 30. ledna 1933, paradoxně říšský prezident Hindenburg snahou o dodržení ústavy učinil onen poslední krok, „od kterého už nebylo návratu“. (*Koeb*, v diskusi: *Winkler*, 1992, s. 46). I v novém výzkumu se tak oblokem vrací zavržená teze o rozhodujícím podílu osobního faktoru (trojúhelníku Hindenburg – Papen – Schleicher), který za jmenováním Hitlera nepochybně stál (*Turner*, 1996).

Tyto diskuse souvisejí a budou souviset nejen s odkrýváním dalšího empirického materiálu, ale i se sporem o metodu (mezi individualizující historickou metodou a funkcionálně-strukturální typologizující metodou používanou v kombinaci se sociologií a politikou), a snaha o komplexní vysvětlení ztroskotání wymarské demokracie bude vždy záležitostí nejen německých historiků a sociálních vědců, ale jejich výsledky budou i dobře prozkoumaným terémem pro jiné případy možnosti ztroskotání demokracie a přechodu k diktatuře.

SEZNAM ZKRATEK

- ADAP - Akten zur deutschen auswärtigen Politik
- ADGB - Allgemeiner Deutscher Gewerkschaftsbund
- ARK - Akten der Reichskanzlei
- BVP - Bayerische Volkspartei
- CEH - Central European History
- Danabank - Darmstädter und Nationalbank
- DAP - Deutsche Arbeiterpartei
- DBFP - Dokuments on British Foreign Policy
- DDP - Deutsche Demokratische Partei
- DNVP - Deutschnationale Volkspartei
- DStP - Deutsche Staatspartei
- DVEP - Deutschvölkische Freiheitspartei
- DVP - Deutsche Volkspartei
- FDG - Freier Deutscher Gewerkschaftsbund
- FoVP - Fortschrittliche Volkspartei
- GWU - Geschichte in Wissenschaft und Unterricht
- HAPAG - Hamburg-Amerika-Linie Gesellschaft
- HSP - hrubý sociální produkt
- HZ - Historische Zeitschrift
- JCEA - Journal of Central European Affairs
- Komintern: KI - Kommunistická internacionála
- KPD - Kommunistische Partei Deutschlands
- MICUM - Mission Interalliée de Contrôle des Usines et Mines
- MSPD - Mehrheitssozialdemokratische Partei Deutschlands
- NL - Nachlass (pozdřstalost)
- NLP - Nationalliberale Partei
- NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
- OHL - Oberste Heeresleitung
- RDI - Reichsverband der deutschen Industrie
- RGB - Reichsgesetzblatt
- RLP - Rada lidových pověřenců
- RM - Reichsmark (říšská marka)